

פרשת בא: האם לגויים בארץ בזמנינו יש מעמד של גר תושב

בס"ד

פתיחה

בפרשה דנה התורה בדיני קורבן הפסח אותו צוו לעשות בני ישראל במצרים, ומורה שגר תושב פטור מעשייתו. **רש"י** (יב, מה) ביאר, שכוונת התורה לומר שערבי שהינו מהול פטור מהקרבנות, שהרי סתם גר תושב וודאי שאינו חייב כיוון שאינו מהול. **הרמב"ן** בעקבות הגמרא ביבמות ביאר, שכוונת התורה להורות שגר שמל ועוד לא טבל פטור, כי הוא עדיין נחשב גר תושב, ובלשונו:

"תושב - זה גר תושב. שכיר, זה הגוי. ומה תלמוד לומר והלא ערלים הם, אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול. לשון רש"י. ולא ידעתי למה יכתוב הרב הדברים הנדחים בגמרא, שהרי הקשו על זה (יבמות ע"א) והני מולין נינהו והתנן הנודר מן הערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי אומות העולם. והעמידו הכתוב בגר שמל ולא טבל."

בעקבות הזכרת התורה את גר התושב ובעקבות 'חוק החשמל', נעסוק השבוע בשאלה בדיני גר תושב. ראשית נראה אלו מצוות עליו לקבל כדי לקבל את המעמד. שנית, האם בזמן הזה קיימת האפשרות להיות גר תושב, והאם יכולתו של גוי לגור בארץ ישראל וזכאותו לתנאי רווחה נובעת משאלה זו (ששאלה זו התעוררה במיוחד מאז קום המדינה).

גר תושב

מה ההבדל בין גר תושב לגוי? הגמרא במסכת פסחים (כ"א ע"ב) כותבת, שבניגוד לגוי רגיל שאסור לתת לו מתנות חנים ולמכור לו קרקעות בארץ ישראל בגלל איסור 'לא תחנם' (כפי שראינו בדף וישלח שנה ב'), לגר תושב אין איסור, ואף חובה להחיותו (לתת לו צדקה, שירותים סוציאליים וכדומה). כמו כן אין איסור למכור לו קרקע בארץ ישראל, וקל וחומר שאין לסלק אותו ממנה.

הבסיס להיתר ישיבתו בארץ ישראל ואף לחובה לעזור נובע מכך, שכפי שנראה להלן בשביל להיות גר תושב צריך הגוי לקבל על עצמו מספר מסוים של חובות דתיות. משום כך, בעוד שבגוי רגיל יש חשש שיחטיא את עם ישראל במעשיו ולכן אסור לשכון לידו - בגר תושב חשש זה לא קיים.

עם כל זאת, לא בכל עניין מעמדו של הגר שונה ממעמד הגוי. לדוגמא, המשנה במסכת בבא מציעא (ע"ב) כותבת, שמותר להלוות לגר תושב בריבית כמו לגוי, כיוון שהפסוק הדגיש שרק מישראל ממש אסור לקחת. כמו כן, בעוד שאפילו עבד השייך ליהודי יכול לאכול מקרבן הפסח, גר תושב אינו אוכל, כיוון שהוא אינו נחשב יהודי ואף לא שייך לו.

קבלת גרות

כיצד ניתן להיות גר תושב? הגמרא במסכת עבודה זרה (ס"ד ע"ב) מביאה מחלוקת תנאים בשאלה זו: לדעת רבי מאיר די בכך שלא יעבוד עבודה זרה. לדעת חכמים כגישה ממוצעת, עליו לקיים שבע מצוות בני נוח. לדעת אחרים בגישה המרחיבה ביותר, הוא צריך לקבל עליו לקיים את כל המצוות כולן, למעט אכילת נבילות שהותרה לו.

להלכה פסק **הרמב"ם** (איסורי ביאה י"ז, ז) כדעת חכמים, שדי בכך שיקבל על עצמו שבע מצוות בני נח. ועל אף שמדברי **רש"י** במספר מקומות עולה שפסק כדעת רבי מאיר, שדי בכך שלא יעבוד עבודה זרה כדי להיחשב גר תושב, הרי כיוון שהרמב"ם הוא פוסק ורש"י בעיקר מפרש מקומי, נפסק להלכה כדעת הרמב"ם וכמובא ב**שולחן ערוך**, ובלשון הרמב"ם:

"אי זה הוא גר תושב? זה עובד כוכבים ומזלות שקיבל עליו שלא יעבוד כוכבים ומזלות עם שאר המצוות שנצטוו בני נח, ולא מל ולא טבל הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות העולם, ולמה נקרא שמו תושב? לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, כמו שביארנו בהלכות עבודה זרה (ועיין הערה¹)."

יחד עם זאת ולמרות ההבדלים הקיצוניים בין שיטות האמוראים, הרי שאין מחלוקת ביניהם שאת המצוות שעל הגוי לקבל על מנת להיחשב כגר תושב, עליו לקבל בבית דין, ולא די בכך שיתעורר מעצמו לקיימן. בטעם הדבר שהצריכו את הגר לקבל את המצוות בבית דין, נאמרו בראשונים מספר אפשרויות:

א. **הריטב"א** (מכות ט"ד ה' אלמא) כתב, שאכן מעיקר הדין לא היו צריכים הגויים קבלה בפני בית דין. רק בעקבות כך שהגמרא בבבא קמא (ל"ח ע"ב) כותבת, שבגלל שהגויים לא קיימו את חובותיהם, קבע הקב"ה שבני נח לא מקיימים יותר את מצוותיהם כמי שמצווים ועושים אלא כמי שאינם מצווים ועושים, יש צורך בבית דין כדי להחזירם למעמד של 'מצווים ועושים', ובלשון **הרמב"ן** (שם):

"וגר תושב הוא שבא לפני בית דין של ישראל, וקבלו עליו בפני בית דין. מפני שאמרו ראה ז' מצוות שנצטוו בני נח ולא קיימם עמד והתירם להם, שלא יהיו מקבלין עליהם שכר אלא כמי שאינו מצווה ועושה, וזה שקבלם על עצמו בבית דין של ישראל מצווה ועושה הוא, והכי מפרש לה בפרק השוכר את הפועל."

ב. **הרמב"ן** (שם) מעלה אפשרות נוספת וכותב, שיתכן שמטרת הקבלה דווקא בבית דין היא לגרום לכך שאותו גוי אכן יקיים את המצוות עליהן הוא מתחייב. כיוון כפי שראינו, מעיקר הדין בני נח היו חייבים בקיום שבע מצוות אלא שלא נזהרו לקיימן, מעמד הקבלה בבית דין מהווה מעין התחייבות של הגוי להקפיד על מצוות אלו.

חזרה בשאלה

יתכן שהמחלוקת מדוע צריך הגר קבלה בפני בית דין, משליכה על השאלה האם גר תושב שהפסיק לקיים שבע מצוות בני נח, עדיין נחשב גר תושב. **לאפשרות הראשונה**, הוא עדיין גר תושב, כיוון שאחרי שקיבל עליו להיות מצווה ועושה אין לו אפשרות לחזור בו. לעומת זאת **לאפשרות השנייה** שהמטרה היא רק לבטא רצינות, ייתכן שיאבד את מעמדו. בפועל נחלקו האחרונים:

¹ למרות שעל מנת להיות גר תושב די בקיום שבע מצוות בני נח, כפי שראינו בעבר (לך לך שנה א') בדעת **הרמב"ם** ביכולתו לקיים את כל המצוות אם כוונתו לשם עבודת ה', והוא אף מקבל על כך שכר. ייתכן על בסיס זה מדוע מובן פסק **המגן אברהם** (לט, א) בעקבות הדרכי משה שגר תושב שכתב תפילין הן כשירות, שכן מדובר בגר תושב שקיבל על עצמו מצוות תפילין (ועיין שבט הלוי א, טו).

א. **הרב כהנמן** (בתוך מנחת אשר דין גר תושב, תשס"ט) הביא, שאכן כאשר הגוי נעשה גר תושב, הוא נעשה כמו גר צדק. וכשם שגוי שהתגייר נשאר יהודי גם אם הפסיק לקיים מצוות, כיוון שאחרי הכל בשעת קבלת המצוות רצונו היה להיות יהודי - הוא הדין לגר תושב, ולראייה, הרמב"ם הביא את הלכות גר צדק וגר תושב באותו הפרק, ומכאן משמע שמעמד שווה.

ב. **הרב אשר וייס** (שם) חלק וסבר, שמעמדו של גר התושב נגזר מקיום המצוות להן התחייב, ומשום כך כאשר הפסיק לקיים - פקע מעמדו. ראייה לדבריו הביא מהגמרא במסכת עבודה זרה (סד ע"ב) המסתפקת, האם גר תושב יכול לבטל עבודה זרה כפי שיכול גוי, או כיוון שקיבל עליו שלא לעבודה אינו יכול. מכל מקום רואים, שמעמדו נשאר זהה לגוי, ובלשונו:

"ובעבודה זרה נסתפקה הגמרא האם גר תושב יכול לבטל עבודה זרה כשאר נכרים, וצדדי הספק הם האם כיון שקיבל על עצמו שלא לעבודה שוב אינו יכול לבטלה, או שמא כיון דבשאר עבירות הוא בר מיניה של עובדי כוכבים יכול הוא לבטל, ומשמע דגר תושב אף שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה מכל מקום מכלל נכרי לא יצא."

עוד הוסיף וכתב, שאין ראייה מדברי הגמרא במסכת כריתות (ט ע"א) הדנה בשאלה האם גר תושב צריך לשבות בשבת ממלאכות (ושם יש מי שאומר שמותר בכל המלאכות, ויש המתיר רק מלאכת דבר האבד, ויש שהתיר מלאכת אוכל נפש), ומשמע שיש בו מעט גירות, אלא ששם מדובר בחומרא צדדית שהטילו מדרבנן, ולא במעמדו מדין תורה (עיין תורת הבית הארוך בית ה, שער ד²).

בזמן הזה

במשך אלפיים שנה כאשר עם ישראל לא היה בארצו, דיני גר תושב התייחסו בעיקר לאיסור יין במגע. בזמן הזה לעומת זאת, דיני גר תושב שייכים גם לשאלה לאיזה גוי מותר לשכון בארץ ישראל. הראשונים והאחרונים דנו בשאלה, האם דיני גר תושב (או חלקם) נוהגים בזמן הזה, ומה דין גוי שנולד בארץ ישראל:

א. הגמרא במסכת ערכין (כט ע"א) כותבת בשם רבי שמעון בן אלעזר, שבזמן הזה לא נוהגים דיני היובל, כיוון שדיניו שווים לדיני עבד עברי שלא נוהג בזמן הזה. בעקבות כך פסק **הרמב"ם** (איסורי ביאה שם), שבזמן שיד עם ישראל תקיפה - אין להניח לגוי לשבת בארץ ישראל, שהרי ההיתר נוהג רק לגר תושב ודין זה לא נוהג בזמן הזה.

ב. **הראב"ד** (עבודה זרה י, ו) חלק. הוא הסכים אמנם שלא נוהגים דיני גר תושב בזמן הזה ולכן אין מצווים להחיותו, אך מצד שני חלק וסבר שהוא יכול לשבת בארץ ישראל כל עוד הוא מקיים שבע מצוות בני נח, כיוון שהאיסור לשבת נוהג מהחשש שמא יחטיו את עם ישראל, וכאשר הם מקיימים מצוות אין חשש, גם אם הם לא נחשבים גר תושב (עיין בכסף משנה שם).

סייגים באחרונים

לפי מה שראינו עד כה נראה, שאין אפשרות לקבוע שהגויים החיים כיום בארץ ישראל (גם אם יקיימו שבע מצוות בני נח) דינם כגרי תושב שיהיו זכאים לזכויות סוציאליות, כיוון שאפילו הראב"ד (שיש שציפו את שיטתו בסוגיות שונות) מתיר לקיימם רק בארץ ישראל כיוון שהם לא מחטיאים את עם ישראל, ולא מעבר. בפועל, נאמרו בחלק מהאחרונים מספר סייגים מחודשים לקביעה זו:

א. גישה א': **הרב מאיר פלוצקי** (נר מצווה עמ' 202) כתב, שכאשר הרמב"ם כתב שכן נח צריך לקבל המצוות בפני בית דין בשביל להיות גר תושב, כוונתו רק למקרה בו היה עובד עבודה זרה כל ימיו, שאז כדי לעשות שינוי יש צורך בקבלה. אבל במקרה בו יש עם שלם שמקיים שבע מצוות בני נח מסברתו, או אפילו אדם פרטי שמגיל קטן נהג כך - דינו כגר תושב גם בזמן הזה.

ראייה לדבריו הביא מדברי הרמב"ם (מלכים י, ג) הכותב, שבעוד שגוי גדול שהתגייר נשאר לעולם יהודי, גוי שגוייר בעודו קטן יכול למחות כאשר הוא מגיע לגדלות ולהפוך להיות גר תושב. והרי כלל לא נוהגים דיני גר תושב בזמן הזה? אלא כיוון שמגיל צעיר קיים שבע מצוות בני נח, כאשר הוא מפסיק להיות יהודי הוא נשאר גר תושב, ובלשונו:

"ויש להכריח כן מדברי הרמב"ם ז"ל לקמן הלכה ג' שכתב, בן נח שנתגייר וכו' ולהיות גר תושב בלבד כמו שהיה מקודם, עד כאן לשונו. ולכאורה הא מקודם גם גר תושב לא הוי אלא בן נח, אלא ודאי כיוון שהרמב"ם ז"ל מדבר בבן נח המקיימים שבע מצוות ולא עברו עליהם, אם כן הרי זה גר תושב."

בדומה לכך כתב **הרב רבינוביץ'** (מלומדי מלחמה סי' מג) אך בגישה מצמצמת, שכאשר הגמרא קובעת שאין דין גר תושב, כוונתה רק לגוי שמקיים שבע מצוות בני נח, ורוצה לעבור לגור בארץ ישראל. לעומת זאת, מי שכבר גר בארץ ישראל ומקיים שבע מצוות בני נח, לא זקוק לקבלו ודינו כגר תושב לכל העניינים (ועיין אגרות משה יו"ד ב, קכד).

ב. גישה ב': **הרב ישראלי** (עמוד הימיני סי' יב) חלק וכתב, שאין להחשיב את הגויים בזמן הזה כגרי תושב בכל עניין. עם כל זאת חידש וכתב, שיש לתת להם זכויות סוציאליות ורשות לגור בארץ. בטעם הדבר נימק, שכיום במדינת ישראל המצב אינו שידינו תקיפה על הגויים ואין אפשרות לסלקם, גם אם את חלקם, על כל פנים אין חובה בכך שאי אפשר לסלק את כולם.

משום כך, כיוון שבליט ברירה הם יושבים ביננו ואי אפשר לעשות כרצוננו - צריך להתחשב גם באומות העולם (שהרי אי אפשר שמדינת ישראל תתנהל כאיבודד, מבחינה כלכלית ביטחונית ועוד). וכיוון שדעתם היא שלמיעוטים במדינה מגיע זכויות, יש לתת להם זכויות סוציאליות מלאות. בדומה לכך כתב **הרב הרצוג** ('חוקת ישראל על פי התורה'), שהוסיף את דעת הראב"ד שראינו לעיל.

ג. גישה ג': **הרב חיים דוד הלוי** ('דרכי שלום') בגישה נוספת כתב על בסיס דברי **המאירי** (עבודה זרה ד"ה), שרבות מהלכות עבודה זרה בגמרא כמו לא תחנם, מבוססות על כך שהגויים בזמנם היו עובדי עבודה זרה ומושחתים במידות. בזמן הזה לעומת זאת, שרבים מהגויים 'מוכתרים בנימוסים', איסור לא תחנם אינו נוהג בהם, ומשום כך יש לתת להם עזרה כלכלית גם מסיבה מוסרית.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² עוד יש להוסיף תירוץ על פי דברי **רש"י** (יבמות מח ע"ב ד"ה גר) הלומד מהפסוק 'וינפש בן אמתך' שגר תושב מחוייב בשמירת שבת. התוספות הקשו, שהרי הגר מקבל עליו רק שבע מצוות בני נח, ואם כן מדוע שישמור שבת? ותירצו בדעת רש"י, שכיוון שהמחלל שבת כאילו עובד עבודה זרה, גם גר תושב שאסור בעבודה זרה חייב בשמירתה. אם כן החובה לשמור שבת אינה מצד גירות, אלא כחלק ממצוותיו.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com